

UN CLASIC AL ARTEI ROMÂNEȘTI: PICTORUL COSTIN PETRESCU (1872-1954)

OCTAVIAN UNGUREANU*

Personalitate de înălțime în spiritualitatea românească și universală, pictorul Costin Petrescu (fig. 1) a împlinit și lăsat posterității o operă picturală întinsă și de valoare artistică excepțională. Maestrul neîntrecut al paletelor și penelului, arhitect, profesor la Școala Superioară de Arte Frumoase din București, ctitorită de Theodor Aman, chiar și inginer hotarnic, spirit enciclopedic, scriitor de memorii și jurnale din tranșeele Războiului Întregirii (1916-1918), autor al *Marii Fresce a Neamului* de la Ateneul Român, lucrare monumentală, unică, istoric înzestrat, Costin Petrescu a dus fala culturii și artei românești în Europa și America.

După studii strălucite, cu marii dascăli ai artelor de la noi: câmpulungeanul G. D. Mirea, cel care a transpus pe armonii cromatice *Legenda Peleşului din Vârful cu Dor*, *Întâia familie*, *Adam și Eva*, *Justiția*, *Adevărul*, *Forța*, *Primăvara*, *Prometeu*, izvodiri ce înobilează gândirea și înzestrările native ale liniilor și culorilor divine ale lumii în care fusese sorocit să se nască. Ca el - Costin Petrescu care avea cultul istoriei - să redea la rând-i în cizelări parnasiene, urmând însă un făgaș al său, fără poticniri și ocolișuri, viața înconjurătoare. Ambițios și dornic de afirmare, cu practică de caldă la părintele său - Ilie Petrescu lăsându-și, la numai 16 ani, amprenta pe iconografia bisericii Sf. Ioan Botezătorul din strada Trivale - Pitești, continuă studiile la Academia „Julien”

Fig. 1. Pictorul Costin Petrescu, *autoportret la anii senectuții*.

din Paris (1897), urmând și cursuri de specializare la Viena și München. Atras de catedră, revine în Țară și dobândește titlul de profesor la Școala de Bele-Arte din București, predând ani de-a rândul arta decorativă. Unul din studenții săi - pictorul Iosif Keber (1897-1992) din Tg.-Jiu, căruia i-am dedicat și o monografie, - a împodobit Catedrala Eroilor din ansamblul sculptural brâncușian, iar la inaugurare, (1938), Costin

*Pitești.

Petrescu să fie invitat de onoare al premierului Gheorghe Tătărescu și al soției sale Arethia să-și dea părerea asupra lucrării fostului său elev.

1904. Pentru comemorarea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, la 400 de ani de la moarte, Costin Petrescu a fost solicitat de ministrul Spiru Haret să realizeze scenografia ceremoniilor ce urmau să se desfășoare în Capitală, dând expresie simbolică momentului. Costin a fost agreat de comisia de specialitate, cu planșele sale în culori, înaintea concurentului său Oscar Obedeianu, susținut de Curtea Regală. În calendarul Minerva pe 1905 au fost publicate desenele și planșele în culori, după care fuseseră rânduite scenele și defilările cortegiului omagial, sugerând marșul oastei muntene spre Câmpia „La Direptate”, lângă Suceava, în frunte cu eroul de la Putna (1457-1504) și alături de sprijinitorul său Vlad Țepeș (1456-1462) în cucerirea Tronului Moldovei, după asasinarea tatălui său - Bogdan al II-lea - la Rusănești, de către uzurpatorul Petru Aron. În urma lui Ștefan venea legendarul aprodul Purice - Movilă. La această paradă națională, ministrul Școalelor, Spiru Haret a cuvântat: „Poate dar Marele Sfânt și Domn să reia în pace somnul său cel veșnic. Dacă sute de ani a tresărit în mormânt, atunci când neamul său se părea că e în primejdie de pieire, astăzi poate să doarmă liniștit, căci Românii uniți în gânduri și simțiri, viteji ca-n vremurile lui, înțelepți și hotărâți vor ști să-și apere moșia, cum a apărât-o și el (...). Fie ca această zi mare când inimile tuturor Românilor bat împreună însuflețite la amintirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt să fie legătura care să ne unească pe toți în același gând de iubire de țară și de sacrificiu pentru gloria și țaria ei. Acesta va fi adevărul și cel mai scump prinos pentru Eroul de la Putna”.

1913. Profesorul Costin Petrescu este invitat oficial să redea, în imagini, Conferința Păcii Balcanice (august - septembrie) care își desfășura lucrările în Palatul Sturdza din Piața Victoria - București, sediul Ministerului Afacerilor Străine al României¹.

Conferința era prezidată de primul-ministru român Titu Maiorescu. Se punea capăt războaielor din zona europeană afectată de cele două conflicte (1912-1913) care măcinau liniștea României, Serbiei, Muntenegrului, Greciei, Bulgariei și Turciei și amenința cu extinderea. Tabloul comemorativ se află în colecțiile Casei Memoriale și Atelierului de creație ale lui Constantin Petrescu din Capitală.

O placă memorială (fig. 2) de curând dezvelită pe clădirea din bulevardul Dacia marchează împlinirea a 50 de ani de la moartea celebrului artist român și plecarea definitivă și a fiului său Radu C. Petrescu - arhitect și pictor monumentalist - de recunoscută valoare.

1916-1918. Costin Petrescu se refugiază din București la Iași și se încadrează grupului de artiști plastici de pe lângă Cartierul General al Armatei Române, de sub comanda generalului Constantin Prezan (mareșal din 1930), cu dispoziția de a se documenta și lua schițe și date de la fața locului, din tranșee, în vederea organizării unui muzeu militar după război.

La stingerea conflictului balcanic au contribuit din plin Titu Maiorescu, Take Ionescu, ministrul nostru de Afaceri Externe, premierul Greciei, Eleftherios Venizelos. Din delegația României au făcut parte și argeșeanul din Pădureți, generalul Constantin Cristescu, și generalul Constantin Coandă, tatăl savantului Henri Coandă. Generalul C. Cristescu făcuse campania din 1913 și mai înainte fusese atașat militar al României la Belgrad.

Fig 2. Placa memorială de pe Casa-muzeu a lui C. Petrescu. Pe aceeași marmură a recunoștinței se află și numele lui Radu C. Petrescu, fiul lui Costin.

Pentru subzistență, profesorul Costin Petrescu este atașat pe lângă Comandamentul Diviziei a III-a Pitești ce opera pe fronturile de la Mărăști-Mărășești. De atunci datează portretizările ostașilor-comandanți: sergentul-instructor Tilică Alexandru din Regimentul IV Argeș, figură reprezentativă de luptător oțelit în focul celor 50 de atacuri la care a participat; Santinela și Ștabela, Soldat rus, Soldat bolșevic și alte chipuri și imagini din iureșul luptelor din Războiul Întregirii.

În colecțiile Casei Memoriale „Costin Petrescu” (fig. 3) se află și suveranii Ferdinand I și Maria, regina-soldat - și alte personalități de frunte ale României. Tabloul Mariei a României în anii tinereții, când era principesă moștenitoare, se află acum în Muzeul Cotroceni, iar „Bătălia de la Mărășești” întregeste patrimoniul Muzeului Militar Central din Capitală.

O parte din schițele și crochiurile, luate de pe teatrele de operații din Moldova, de pe pozițiile înaintate și din spatele frontului, i-au servit maestrului-combatant la transpunerea imaginilor de înaltă simțire patriotică în Marea Frescă de la Ateneul Român, ținând mereu vie amintirea zbuciumului și gloriei înaintașilor noștri, în făurirea României Mari.

1920. Pictorul Costin Petrescu, cu aura sa de artist și magistru la Bele-Arte, desenator de renume și gravor neîntrecut, este delegat-împuternicit în America, la New York, în fruntea unei comisii a Băncii Naționale a României, pentru elaborarea machetelor bancnotelor și monedelor noi, ale epocii postbelice, ce vesteau promițător, în avânturile economice, o viață nouă în condițiile Statului Român Întregit, egal și respectat între națiunile Europei.

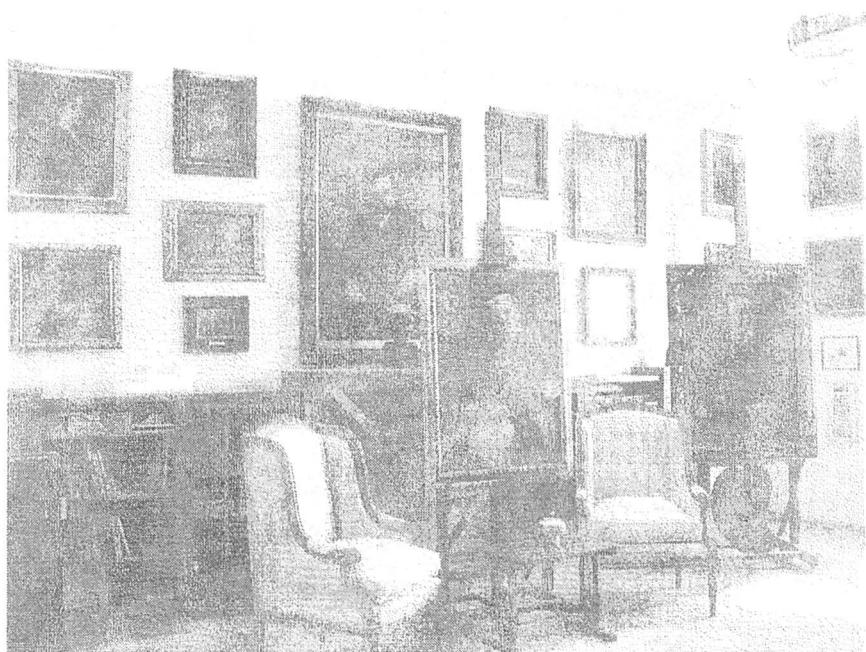

Fig. 3. Atelierul de creație picturală din Casa memorială „C. Petrescu” din București, bulevardul Dacia nr. 29.

Acolo, în S. U. A., a studiat arta pieilor roșii, a pictat personalități americane, un portret al lui Edwin Markham este expus la Brooklyn Museum, cu semnătura și țara autorului Costin Petrescu. Acasă a adus „Negresa”.

1921. Când s-a luat inițiativa comemorării a 100 de ani de la Revoluția pornită și condusă de Tudor Vladimirescu, în fruntea Adunării Norodului, Costin Petrescu, în echipă cu arhitectul State Baloșin, sculptorii Emil Beker și Gheorghe Tudor, a dat expresie, prin schițele sale, bronzurilor bustului Eroului din Vladimirii Gorjului, stemelor Țării Românești, Adunării Norodului de pe Câmpia Padeșului, la 23 ianuarie 1821, fixate pe soclul ridicat din piatra râului Motru, în formă de piramidă cu vârful tăiat, înalt de 9,5 m și laturile de 10 m.

1922. După ce împodobise - prin restaurare - monumentele istorice: Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, cu școala românească de acolo, Biserica „Mihai-Vodă” din București și turlele Mănăstirii „Antim”, Costin Petrescu realizează în frescă Catedrala Întregirii și Încoronării din Alba-Iulia, ajutat de Dumitru Noroceă din Curtea de Argeș, specialist și-n mozaicuri, cu studii în Italia. Pe urmă este angajat la edificarea frescei monumentale: *Istoria Transilvaniei*, pe fundalul Sălii Casei Universitarilor din Cluj-Napoca. Pictura a fost restaurată de curând, redându-i-se valoarea compoziției și coloristica inițială, astfel încât contemplarea să cuprindă ansamblul și amănuntul, așa cum au fost concepute de marele artist care, prin participarea sa la Războiul Întregirii și înfăptuirii României Mari, a receptat visul ardelenilor.

Istoria Transilvaniei (fig. 4) a fost pentru maestrul C. Petrescu proba de foc ce

anticipa Marea Frescă de la Ateneu, căreia-i dedicase zece ani de studii istorice și elaborării proiectului care va prinde contururi în anii '33-'38.

Fig. 4. Costin Petrescu, secvență din *Istoria Transilvaniei – Revoluția de la 1848*.

În prim-plan: Andrei Mureșanu declarând poema „Deșteaptă-te Române”.

oficialitatea cultural-artistică franceză l-a onorat pe Costin Petrescu cu *Legiunea de Onoare a Franței* și gradul didactic de profesor onorariu al Academiei din Lyon (fig. 5). Tot atunci, Costin Petrescu a fost invitat la Paris de către Paul Leon, membru al Institutului Franței unde a susținut un expozeu asupra tehnicii frescei. Entuziasmat, academicianul l-a rugat să scrie o carte despre pictura murală, oferindu-i anticipat o prefață elogioasă. Așa s-a scris *Tratatul „L'art de fresque”*, apărut la Editura „Le franc” din Paris², în 1931. Scrierea poate fi văzută în colecțiile Casei Memoriale „Costin Petrescu” din București.

După sejurul lyonez, încununat de laurii succeselor didactice și artistice, lăsând durabile impresii de înaltă măiestrie originală în Țara Luminilor, Costin Petrescu – în drum spre casă – a mai zăbovit o vreme la München, Viena și alte centre de cultură și artă germano-austriece, pentru a-și îmbogăți cunoștințele cu realizările picturii expresioniste, la modă în spațiul germanic.

1933-1938. După 10 ani de eforturi creatoare și silințe documentare în *Istoria Românilor*, Costin Petrescu elaborează schițele și desenele Frescei ce urma să fie realizate la Ateneul Român. Avizarea științifică a proiectului a fost dată de Nicolae

1923-1925. Cu reputația de maestru în arta picturală al fresco, învățată de la tatăl său, Ilie Petrescu, cu studiile sale strălucite în pictura monumentală și de șevalet, este promovat - de tânăr - profesor la Școala de Arte Frumoase din București, cucerind repede o faimă de magistrul și invitația de a preda pictura al fresco la Academia de la Lyon „(...) unde reprezentanți de la cinci școli de arte din sudul Franței au luat parte, a înfăptuit ca demonstrațiune o lucrare de frescă pe însăși zidurile Școalei de Belle Arte, în Sala Ecusonului (...), frescă care va rămâne ca un document trainic de reînviere a unei tehnici atât de discutată și cercetată în ultimii ani”. Această splendidă lucrare a rămas ca un simbol al măiestriei Românului, spre admirația Francezilor, din generație în generație. Pictura se intitulează: „În atelierul unui țesător lyonez din secolul XV”.

Neîntrecuta operă a fost motiv de laude și considerații superlative, încât

² Un exemplar, în excelențe condiții grafice, se află în biblioteca Casei Memoriale „Costin Petrescu” din București, alături de „*Legiunea de onoare a Franței*” și Brevetul ce atestă conferirea înaltei distincții.

Iorga, fără îndreptări, corecturi sau observații ori recomandări suplimentare; dimpotrivă, cu satisfacție³.

Fig. 5. Brevetul Ordinului „Legiunea de Onoare” a Franței conferit lui Costin Petrescu, în 1924 pentru activitatea sa ca profesor onorare la Academia de Belle-Arts din Lyon, cum și pentru fresca din Sala Ecusonului reprezentând atelierul unui țesător de mătăsuri din secolul al XV-lea și în semn de recunoaștere a meritului piteșteanului în elaborarea Tratatului de frescă, scris și tipărit la Paris, la sugestia lui Paul Léon, membru al Institutului Franței, care-i oferise și prefața înainte de scrierea cărții.

„O legendă se crease în jurul acceptării proiectului său pentru Marea Frescă de la Ateneu. Se spunea că fusese preferat (Costin Petrescu, n. n.) ofertei pictorului francez Puvis de Chavannes, care ar fi participat la concurs. Ori - susține Raul Șorban, profesor de Istoria artei la fostul Institut „Nicolae Grigorescu” (azi Universitatea de Belle-Arts), adevărul este că renumitul pictor francez murise în anul 1898, adică cu 35 de ani înainte de începerea lucrărilor la frescă și că Chavannes n-a pictat niciodată într-o asemenea tehnică, ci numai lucrări pe pânză. E adevărat, spune Raul Șorban, că francezii denumesc frescă chiar lucrări pe pânză”.

Mai subliniem și faptul că o remarcabilă stăruință și încurajare frățească i-a arătat lui Costin Petrescu, în realizarea Istoriei Neamului în imagini, în Sala celei mai reprezentative instituții naționale în Capitala României, Ionescu-Gion, piteștean și el, profesor de istorie la Universitatea București și autor al *Istoriei Bucureștiului*.

³ Ca să-i risipească îndoielile ce-l apăsau pe maestru, concitadinul său Ionescu-Gion îi zicea: „Măi, să știi că tot tu o să ne faci frescă!”.

La ridicarea schelelor pentru începerea lucrului, cu înlăturarea plăcii de marmură, de pe friza circulară a Sălii, lăsată anume, din construcție, având incrustat textul: „Loc pentru Marea Frescă“, Costin Petrescu, când a lovit cu ciocanul și dalta prima literă a textului care anunța de 50 de ani că acest spațiu de 210 metri pătrați va fi împlinit cu Marea Frescă, a exclamat în gândul său: *Am trăit atunci cea mai puternică emoție din viața mea și aș fi vrut să se deschidă pământul, atât de mult mă impresiona spațiul gol pe care trebuia să-l umplu cu viață*. Și-n continuare, vestitul artist spune: (...) *subiectele (frescei) se desfășoară înălțuite printr-un ritm neîntrerupt ce pornește din momentul intrării Romanilor în Dacia, când s-a și pecetluit caracterul latin al rasei noastre*⁴. Iar în finalul considerațiilor sale asupra operei ce prindea contururi preciza: „Atingând culmile istoriei noastre naționale și insistând mai ales asupra caracterului simbolic al diferitelor epoce, seria subiectelor se încheie cu înfățișarea izbândeii marelui ideal al drumului ce ni se croește spre strălucirea României de mâine (...) Costin Petrescu⁴.

Liniile, culorile, compoziția în ansamblul ei, semnificația înaltă a Marii Fresce de la Ateneul Român, originalitatea concepției artistice (fig. 6) și întinderea pe 75 de metri liniari, într-un imens cerc, totalizând 210 metri pătrați în suprafață, în interiorul splendidei rotonde a clădirii în arhitectură clasică.

Fig. 6. Secvență din Marea Frescă de la Ateneul Român de Costin Petrescu, *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia (1 noiembrie 1599)*.

Reproducere din calendarul „Minerva” – 1904.

Întreaga lucrare se desfășoară ca un râu, într-o albie naturală, curgând neîntrerupt, parcă eliberat din strânsoarea munților, ca să lase în urmă obstacolele și poticnirile ce i-au îngreunat existența și evoluția, ca un cântec al bucuriei poporului, la întâmpinarea soarelui libertății. La elaborarea proiectului, artistul avea dinaintea ochilor trăirile pe fronturile Războiului cel mare al Întregirii Neamului, la care participase în anii de zbucium și glorie 1916-1918.

⁴ Avizarea științifică a proiectului Marii Fresce a fost dată de Nicolae Iorga, fără observații, recunoscându-i-se lui Costin Petrescu și competența de istoric.

Marea Frescă se desfășoară ca un oratoriu al vitejiei românești în apărarea gliei străbune și dăinuirea în spațiul și sub cerul Carpaților, Dunării și Mării, purtând sigiliul Romei Imperiale. Nelăsându-se plecat sau îndoit de viscolirile Istoriei, Românismul și-a urmat destinul, apărându-și Vatra și Cultura sa nealterate, cu privirea mereu ațintită spre pietrele care au rămas și nu spre apa care a trecut.

1938. Omagierea lui Costin Petrescu la Pitești, prilejuită de terminarea Frescei și redeschiderea splendidei Săli din cupola Ateneului Român, în luminile unei creații de excepție în plastica românească și universală s-a desfășurat într-o adunare festivă a elitei intelectuale locale, a autorităților orașenești, corpului didactic și elevilor școlilor, în amfiteatrul Liceului „I. C. Brătianu“. S-a intonat Imnul Regal și Imnul Străjeresc, de către formația corală a Liceului de Fete. Primarul Petre Petrescu, într-o alocuțiune vibrantă, a subliniat: *Costin Petrescu (...) recunoscut nu numai (în artele românești) ci acoperit de lauri în Paris și în centrele de tradiție spirituală din sudul Franței, unde a fost proclamat Profesor onorariu al Academiiilor locale, dar și ca maestru al sufletului și spiritualității Argeșului care a dat în trecutul Neamului pe marii lui domnitori-cititori și nemuritoare creații de artă religioasă.*

În final, profesoara Tatiana Bobancu, președinta Ateneului din Pitești, a evocat neamul de vestiți iconografi al căror descendent este Costin Petrescu și a pus în lumină personalitatea și opera sa care a culminat cu Marea Frescă de la Ateneul Român.

A CLASSICAL OF THE ROMANIAN ART: THE PAINTER COSTIN PETRESCU

Abstract

The painter Costin Petrescu, a great personality in the Romanian and World spirituality, had left a great (large, big) and exceptionality valuable painting work. Costin Petrescu was a great master of the palette and I brush, architect, teacher at the Superior School of Fine Arts from Bucharest, institution founded by Theodor Aman, boundary engineer, encyclopedias spirit, writer of memories and diaries from the intendment of the First World War (1916-1918), author of the Great Fresco of the Nation at the Romanian Athenaeum, a monumental and unique work, endowed historian, be is one of the Romanian personalities well-known in Europe and America.